

Barokiajastu ajalooline taust ja kunsti üldiseloostus

17. sajandi poliitilised arengud Euroopas viisid tugeva kuningavõimu – absolutismi – kujunemisele. Keskaegsetest vasallidest olid saanud kuningate õukondlased. Maades, kus kapitalistlikud suhted olid enam arenenud, toimus vastupidine liikumine – Hollandist sai vabariik ja Inglise kodusõda kärpis kuninga võimu.

17. sajand oli usutülide ja -sõdade sajand. Pärast Martin Lutheri algatatud reformatsiooni püüdis katoliku kirik vastureformatsiooni käigus oma kaotatud positsioone taastada – kasutades meetodina ka inkvisitsiooni. 17. sajandi lõpuks kujunes välja usuline jaotus: Lõuna-Euroopa jäi katoliiklikuks, Põhja-Euroopas võitis protestantism.

Tormiliselt arenesid teadus ja filosoofia. Teleskoobi ja mikroskoobi leiutamine muutsid senist mõõtkava, suunates inimese pilgu kosmose kõrgustesse ja mikromaailma sügavustesse. Loodust uuriti edukalt mõõtmiste ja katsete abil. Vana kosmose mudel, mille keskel seisis liikumatu Maa, oli kõrvale heidetud ja juurdumas oli heliotsentriline maailmapilt. Julged oletused, et Maa polegi universumi keskpunkt, panid omakorda kahtlema mitmetes piiblitõdedes. Inglise teadlane Isaac Newton sõnastas mehaanika põhiseadused, mis jäid kaheks sajandiks füüsikalise maailmapildi aluseks, kuni Einsteini relatiivsusteooria seda 20. sajandi alguses revideeris. Maadeavastused muutsid senituntud maailma poole suuremaks ja kaugete eksootiliste kultuuride tundmaõppimine avardas silmaringi. Ajastule omane senistes tõdedes kahtlemine, muutuste kiirus ja dünaamika kajastusid mõistagi ka kunstis.

17. sajandil valitsenud suunda kultuuris tähistatakse nimetusega **barokk**, mis tähendab portugali keeles ebakorrapärast pärlit ning mis tolaegset kunsti veidraks ja ebaloomulikuks pidades oli esialgu mõeldud pilkenimena. Barokk valitses ka Euroopa kirjanduses ja muusikas. Kujunema hakkas barokk juba 16. sajandil ja mõnel pool, sh Eestis, valitses veel ka 18. sajandil. Barokk on eeskätt Euroopa stiil, kuid jõudis kolonistide kaudu ka Ameerikasse, kus seda nimetati „hispaania stiiliks“.

Barokk armastab suurejoonelisust, mängulisust ja kontraste. Barokset muusikat iseloomustavad eredad kõla- ja tempokontrastid. Barokiajastu suured heliloojad on sakslased Johann Sebastian Bach ja Georg Friedrich Händel. Barokiaja kirjandusteoste raskepärases sõnastuses põimuvad ilus ja inetu, nii vooruste kui ka pahede kujutamisel kaldutakse

sageli liialdustesse. Nagu kunstis, nii ka kirjanduses on baroki suurnimed seotud Hispaaniaga, kust on pärit kuulsad näitekirjanikud Pedro Calderón ja Tirso da Molina, viimane neist populaarse Don Juani tegelaskuju looja.

Kunstis armastab barokk välist hiilgust ja toredust, suuri mõõtmeid, hoogsat liikumist ning tugevate tunnete väljendamist. Nii maalikunstis, skulptuuris kui ka arhitektuuris avaldub sisemine pinge ja dramaatika, mis võib võtta lausa äärmuslikke vorme.

Barokiajastu kunsti ilme ja tundetoon on eri maades siiski üsna erinev, sõltudes riigi poliitilisest ja usulisest taustast. Võib eristada kolme suunda. 1. Barokk tekkis ja esines puhtaimal kujul katoliiklikes maades – Itaalia, Hispaania, Flandria, Lõuna-Saksamaa vürstiriigid ja Poola-Leedu riik. Nendes maades oli peamiseks kunstitelljaks endiselt kirik. 2. Teise rühma moodustavad maad, kus valitses küll monarhia, kuid kiriku roll polnud nii suur ja kunstimaitset kujundasid pigem õukonnad. Siia kuuluvad Prantsusmaa, Inglismaa enne kodusõda ja osa Saksa riike. Nendes maades oli antiigi mõju väga tugev. 3. Neis riikides, kus tähtsat rolli mängis kodanlus ja usuelus valitsesid protestantlikud meeleolud, näiteks Holland ja Inglismaa pärast kodusõda, esines barokk palju tagasihoidlikumal kujul. Hollandi maalikunstis võib rääkida pigem realistlikust kujutamislaadist. Mõistagi ei saa ülaltoodud liigitus olla väga jäik ega kunstiteoseid rangelt lahtritesse paigutada; alati mängib oma osa ka kunstniku isikupära ja tundelaad.

Barokk-kunst, rõhudes meeltele ja tunnetele, sai omaseks ka laiadele lihtrahvakihitidele. Barokk on jätnud jälje paljude maade rahvakunsti. Ka Eesti rahvariiete lilltikandis kajastuvad baroki ja rokokoo mõjud.

Maaliline vormiküllus

Barokk-kunst sündis **Itaalias**. **Arhitektuuris** oli ikka tähtsaim valdkond kirikuehitus. Barokiaja kirik oli pikliku põhiplaaniga, nelitise kohale tavatseti paigutada kuppel, mille alumises osas asetsevatest akendest pääses kirikusse valgus. Kiriku sisemus ei jagunenud enam rangelt lõõvideks, vaid moodustas ühtse avara siseruumi,

▲ **Santa Susanna kirik** Roomas. Arhitekt Carlo Maderna (1556–1629). 1603. aastal valminud kiriku kahekorruseline fassaad on liigendatud poolsammaste ja pilastritega. Kahte korrust ühendavad voluudid, nende pehmusele vastanduvad kolmnurkvuulid kahe korruse vahel ja fassaadi tipus. Niššides seisavad skulptuurid. Kiriku esikülj on tervikuna veel suhteliselt lihtne, konstruktiivselt selge ja dekoratiivsetes detailides mõõdukas. Santa Susanna kirik oli eeskujuks paljudele teistele kirikutele, edasise arengu käigus muutusid fassaadid järjest rikkalikumaks ja rahutumaks.

► **San Carlo alle Quattro Fontane kirik** Roomas. Arhitekt Francesco Borromini (1599–1667). Kloostrikompleksi osaks olev 17. sajandi keskel valminud hoone on barokkarhitektuuri meistriteos. Selle põhiplaaniil pole ainsatki sirget joont. S-kujuliselt lainetavat fassaadi liigendavad kõrged, läbi kahe korruse ulatuvad korintose sambad, nende taga on väiksemad sambad, mis raamivad aknaid, skulptuuridega nišše ja peaust. Valguse ja varjude mäng eenduvatel ja taanduvatel hooneosadel annab fassaadile rahutu, dünaamilise ilme.

